

Forming Folds

How does the digital affect our perception of space & time?

Inhoudsopgave

1. Inleiding	01
2. Context	02
2.1 Mediakunst: van videocamera tot kunstmatige intelligentie	02
2.2 Mediakunst in Amsterdam: een rijk en divers klimaat	02
3. Terugblik	03
3.1 REBOOT en Digital Care	03
3.2 Infrastructuur Duurzame Toegankelijkheid Digitale Kunst	04
4. Vooruitblik	04
5. Living Media Art: naar een sterkere community	04
5.1 Living Media Art: ons hybride publieksplatform	05
6. Programma en activiteiten 2025–2028	06
6.1 Programma's	06
7. Publiek in Amsterdam	11
7.1 Spreiding over de stad	11
7.2 Kunstminnend publiek en nieuwsgierigen	11
7.3 Het professionele publiek	12
7.4 Hoe we ons publiek bereiken	12
8. Diversiteit en Inclusie	13
8.1 Terug- en vooruitblik	14
8.2 Personeel	14
8.3 Programma en partners	15
8.4 Publiek	15
9. Organisatie	15
9.1 Ontkokering organisatie	16
9.2 Kennisoverdracht	16
9.3 Organisatie	16
9.4 Vrijwilligers	17
9.5 Fair Practice	17
9.6 Governance Code Cultuur	17
9.7 Duurzaamheid	18
10. Bijlage – Spreiding en bereik LIMA periode 2020–2023	18
10.1 Distributie werken kunstenaars	18
10.2 Kennisoverdracht/educatie partners	18
10.3 Conserveringklanten en partners	18

1. Inleiding

Hierbij presenteren we met trots en plezier LI-MA's plannen voor de periode 2025–2028. LI-MA is hét instituut in Nederland dat zorg draagt voor het heden, verleden en de toekomst van mediakunst. Denk aan het vroege avant-garde installatiewerk van een mediakunst-pionier als **Nan Hoover** in de jaren '70 en de verkenning en creatie van online identiteiten van **Martine Neddam** in de jaren negentig. Maar ook aan hedendaags werk van getalenteerde kunstenaars als **Ghita Skali**, die met haar humoristische werk en camp-esthetiek verborgen koloniale systemen blootlegt en **Ali Eslami** die de visuele en narratieve mogelijkheden van nieuwe technologieën als VR en game-engines onderzoekt. Het zijn deze vernieuwende kunstenaars waar het bij LI-MA om draait. Hun bijdragen zijn cruciaal voor de tijd waarin we leven.

Binnen het domein van de mediakunst speelt LI-MA een sleutelrol. LI-MA zet al meer dan tien jaar in op mediakunst en de vernieuwing die deze discipline brengt in kunst en maatschappij. Media-kunst loopt voorop in de digitale transformatie en wij faciliteren dit proces. Zo heeft LI-MA een omvangrijke eigen **collectie** aan mediakunst (vanaf de jaren '60 tot nu). Een collectie die we actief wereldwijd en in eigen huis vertonen. We leggen ons toe op de conservering, restauratie en opslag voor meer dan vijftig collecties van instellingen als Bonnefantenmuseum, Museum Boijmans Van Beuningen, Rijksakademie van beeldende kunsten en De Appel. Dit doen we ook voor kunstenaars, bedrijfscollecties en privéverzamelaars. Zo blijven deze mediakunstwerken nu en in de toekomst toegankelijk.

Bij LI-MA zorgen we ervoor dat mediakunst door een breed publiek kan worden ervaren. We organiseren eigen **presentaties en tentoonstellingen**, zoals recent de grote tentoonstelling *REBOOT. Baanbrekende digitale kunst* met het Nieuwe Instituut. In deze tentoonstelling gaan sleutelwerken uit de geschiedenis van digitale kunst in dialoog met nieuwe producties van hedendaagse makers. LI-MA zorgt als **distributeur** van zowel gearriveerde als jonge, getalenteerde mediakunstenaars bovendien dat hun werk over de hele wereld te zien is. Jaarlijks voeren

we dertig nieuwe werken toe aan onze distributiecollectie, waar-van minimaal vijf werken van nieuwe makers zijn. We begeleiden deze kunstenaars zowel technisch als inhoudelijk. En we verbinden hen aan een groot (inter)nationaal netwerk van programmeurs en curatoren. Daarmee leveren we een wezenlijke bijdrage aan talentontwikkeling binnen de mediakunst in Amsterdam en daarbuiten.

LI-MA speelt een cruciale rol als **kenniscentrum**. Technologie die vijf jaar geleden cutting-edge was, is inmiddels alweer verouderd. Voor een kunstvorm die sterk leunt op technologie is het van levensbelang dat de kennis en expertise gewaarborgd is om werken uit het heden en verleden te behouden en vertonen en dat nieuw werk in ontwikkeling blijft. We beschikken over de kennis en vaardigheden die bij de meeste musea, ontwikkel- en presentatie-instellingen niet aanwezig zijn en delen die met het veld. We zijn een belangrijke kennispartner voor kunstenaars, musea, universiteiten en academies. Ideeën en kennis worden uitgewisseld met collega-instituten in het buitenland zoals ZKM (Karlsruhe) en Rhizome (New York). LI-MA organiseert symposia, rondetafelgesprekken en speciale programma's voor een nationaal en internationaal professioneel publiek.

Met onder meer de vierjarige subsidie van het AFK hebben we de afgelopen jaren onze positie in het Amsterdamse veld kunnen versterken. Nu is het tijd voor een volgende stap. **De komende periode** wil LI-MA doorgroeien naar een centrale ontmoetingsplek voor mediakunst. Een plek waar we het brede scala van werkzaamheden online en fysiek op een toegankelijke manier delen met een lokaal en internationaal publiek. We ontwikkelen hiervoor **het hybride platform Living Media Art**: we transformeren onze kantoorruimte in LAB111 tot een publieke plek, waar onze rijke collectie aan kunst en hardware verbonden is aan het online presentatieplatform. Living Media Art wordt een levendige en bruisende online en onsite ruimte voor, door en met de mediakunst-community. Een "living lab", waar het publiek zich laat inspireren door de rijke geschiedenis van mediakunst, gesprekken met kunstenaars plaatsvinden evenals workshops voor professionals. Op Living Media Art presenteren

we prikkelende programma's waarin we de artistieke, maar ook de sociaal-technologische betekenis van mediakunstwerken verkennen en maatschappelijk inbedden. Living Media Art stelt ons in staat de vele verhalen van de mediakunst – van restauratie tot presentatie – in samenhang aan het publiek te kunnen vertellen.

De afgelopen periode was voor LI-MA, net als voor alle andere instellingen, intens. We werden opgeschud door de gevolgen van de coronapandemie, de internationale bewegingen die de Black Lives Matter manifestaties meebrachten en de nog altijd woedende oorlogen. De wereld is in transitie en de culturele sector moet

mee veranderen. LI-MA wil dat ook, niet in de laatste plaats vanwege de diepe maatschappelijke wortels die inherent zijn aan maatschappelijke en op technologie gestoelde kunstpraktijken. Er is tegen de achtergrond van dit toenemende maatschappelijke belang een groeiende vraag naar onze kennis en expertise.

2. Context

2.1 Mediakunst: van videocamera tot kunstmatige intelligentie

In de jaren '60 zorgde de videocamera voor een revolutie in de kunst. Voor het eerst was het mogelijk om, zonder tussenkomst van grote filmrollen, videomateriaal direct, ongefilterd aan een publiek te laten zien. Het gaf gemarginaliseerde groepen zoals queers en vrouwelijke kunstenaars, voor wie dure filmproducties niet toegankelijk waren, de mogelijkheid om hun verhalen en nieuwe vormen toe te voegen. Het karakter en de mentaliteit van de begindagen –het experimentele, emancipatoire, avant-gardistische met een sterk DIY-gehalte– loopt nog altijd als een rode draad door de mediakunst. Mediakunst groeide uit tot een veelzijdige discipline waarbij gebruik van en reflectie op nieuwe technologieën centraal staan. Inmiddels is het digitale domein niet meer uit de kunst of uit ons leven weg te denken. Digitale kunstwerken worden in groten getale vertoond op biënnales en voor veel geld verkocht via NFT's. Artificial Intelligence doet de (kunst)wereld op haar grondvesten schudden. En VR-toepassingen zijn inmiddels doorgebroken op de consumentenmarkt en in de kunstwereld.

Pionierende kunstenaars blijven bestaande en nieuwe technologieën verkennen en ontwikkelen: van de subversieve experimenten met het internet, wifi en code in het werk van kunstenaarsduo **JODI**, de eigenhandig gebouwde online platforms van **Constant Dullaart** die een alternatief bieden op het door big tech gedomineerde aanbod, tot de AI-kritiek van **Jonas Lund**, de ludieke sociale media performances van **Amalia Ullman** en de feministische live coding van **Joana Chicau**. In een hoogtechnologise samenleving –waarin een groot deel van onze communicatie via een scherm plaatsvindt, een klein aantal bedrijven verantwoordelijk is voor onze digitale infrastructuur, met op de achtergrond politieke onrust en een prangende klimaatcrisis– is het werk van deze kunstenaars belangrijker en relevanter dan ooit. Het zijn deze kunstenaars die vooroplopen in het verkennen van nieuwe technologieën en onze sociaal-maatschappelijke omgang daarmee. We zien het als een cruciale taak van LI-MA om hen hierin te faciliteren.

2.2 Mediakunst in Amsterdam: een rijk en divers klimaat

De belangstelling voor mediakunst is in het laatste decennium sterk toegenomen. Was mediakunst twintig jaar geleden nog een niche binnen de beeldende kunst, tegenwoordig is het gebruik van technologie, media en digitale middelen onlosmakelijk verbonden

met de hedendaagse kunstpraktijk. We richten ons als LI-MA op kunstenaars die inhoudelijk, kwalitatief en conceptueel opvallen binnen het veld van de mediakunst. Op kunstenaars die vanuit verschillende achtergronden nieuwe perspectieven toevoegen aan het mediakunstlandschap. We zijn een belangrijke schakel in het Amsterdamse en Nederlandse culturele ecosysteem en ook internationaal zijn we een relevante partner in onderzoek en ontwikkeling van kennis over mediakunst.

We scouten jong aanstormend talent op kunstacademies en daarbuiten en begeleiden ze in het werkveld. We zorgen dat hun werk te zien is bij LI-MA zelf, waardoor ze regelmatig worden opgepikt door curatoren en programmeurs van grotere culturele instellingen in de stad, zoals het Stedelijk Museum, Eye of de Oude Kerk. We versterken ook hun (inter-)nationale positie door ze in contact te brengen met ons (wereldwijde) netwerk aan vertoningsplekken en samenwerkingpartners. Met onze conserveringspraktijk zorgen we er ook voor dat presentatie-instellingen in de stad (en daarbuiten) de mediakunstwerken in hun collectie ook in de toekomst nog kunnen tonen aan (Amsterdams) publiek. Onze activiteiten vormen artistiek-inhoudelijk een belangrijke aanvulling op andere partijen in de stad die zich op het snijvlak van kunst en technologie bevinden, zoals Mediamatic (meer gericht op bio-art en oplossen van maatschappelijke vraagstukken via design), De Waag (meer gericht op hoe bestaande technologieën kunnen worden verbeterd en ingezet binnen domeinen als zorg en onderwijs), Submarine Channel (meer gericht op storytelling), The Hmm (meer gericht op internetcultuur) en festivals als FIBER, Sonic Acts en Nxt Museum (meer nadruk op ervaringskunst en het immersieve). Internationaal verhouden we ons onder meer tot Rhizome (expliciet gericht op internetkunst) en ZKM (vergelijkbaar met LI-MA maar met een focus op de Duitse mediakunstgeschiedenis).

We werken veel en intensief samen met verschillende partners. Dit is cruciaal om de discipline levend en zichtbaar te houden voor kunstenaars, instellingen en een breed publiek. Samen weten we meer. Onderzoeksprocessen delen we meer en meer met het publiek en de rol tussen publiek en participant loopt steeds meer door elkaar heen. We betrekken bij de verschillende vraagstukken binnen de mediakunst een diverse community aan stakeholders en geven die ook eigenaarschap. Hiermee creëren we een groeiende gemeenschap die zich duurzaam inzet voor het zichtbaar maken en beheer en behoud van mediakunst, waarbij conserveren, presenteren en onderzoeken elkaar in samenhang versterken.

Dat steeds meer organisaties zich bezighouden met digitale kunst vergroot het potentiële bereik van LI-MA. We zijn ervan overtuigd dat de meerwaarde van LI-MA zit in de context en verdieping die het biedt. In de verbindingen die we leggen. In de technologische kennis en expertise die we in huis hebben. In onze rijke collectie van vooruitstrevende mediakunst

en in het (inter)nationale kennisnetwerk dat we hebben. In onze voortdurende activatie van de geschiedenis. Kortom: in onze rol als aanjager van de mediakunst-community.

3. Terugblik

De periode 2021–2023 was er een van:

- Minder distributie, talentontwikkeling en publieksactiviteiten doordat wereldwijd een groot aantal projecten, festivals en tentoonstellingen geen doorgang hadden vanwege corona. Vanaf 2023 zit er weer een stijgende lijn in distributie en publieksbereik.
- Meer online contact en presentaties in plaats van fysieke bijeenkomsten. Minder reizen en meer online samenwerken. Qua activiteiten hebben we ingezet op:
  - Ons wekelijkse presentatie- en discussie programma LI-MA Online
  - Het online platform voor tentoonstellingen en projecten als Cultural Matter, ons jaarlijkse symposium en UNFOLD
  - Online workshops
  - Online distributie
- Internationale NFT-aandacht: mediakunst en digitale kunst werden in één klap *booming*. Digitale kunst staat nog steeds volop in de belangstelling. Hierdoor zijn ook digitaal archiveren en conserveren actueler dan ooit.
- Meer aandacht voor kennisontwikkeling. We hebben ons team verjongd, we leidden een junior curator, junior restaurator en junior technisch restaurator op.
- De eerste concrete stappen om met een kritische en open blik naar LI-MA's werking te kijken in relatie tot diversiteit en inclusie. Hiertoe richtten we een werkgroep op.
- Het ontwikkelen van nieuwe branding, huisstijl en website in 2023 en 2024.
- Aanhoudende aandacht voor Fair Practice, experiment en talentontwikkeling. Deze gebieden hebben tijd, zorg en financiële middelen nodig. Ze verdienen ook de komende tijd onze aandacht en prioriteit: wij willen deze verder duurzaam verankeren binnen LI-MA.

3.1 REBOOT en Digital Care

Een van de projecten waar we de afgelopen jaren intensief en met plezier aan hebben gewerkt is de tentoonstelling **REBOOT**. Hierin komen alle onderdelen van LI-MA's mediakunstpraktijk samen. In het traject Digital Care werkten we samen met collega-instellingen (waaronder V2_, TETEM en Creative Coding Utrecht), restauratoren, theoretici en kunstenaars toe naar de tentoonstelling. Samen met de community lieten we ons publiek zien wat erbij komt kijken om voor mediakunst te zorgen: van het onderzoek, de kunsthistorische en technologische inbedding, tot de vertaling van de historische context naar een actueel narratief. Al deze onderdelen zijn

van belang bij het toewerken naar een passende presentatie van een mediakunstwerk. Door dit proces met het publiek te delen, kwam LI-MA in haar kracht te staan en werd het verhaal van de mediakunst op engagerende wijze verteld.

Een sprekend voorbeeld is het traject rondom het werk *the_living* (1997–1998) van **Debra Solomon**, een vroege internet-performance, als onderdeel van Digital Care en REBOOT. *the_living* was een digitale persona die in contact stond met haar publiek via streaming video vanaf de meest ongebruikelijke locaties, zoals een ijsgrot, de bodem van een zwembad of een boot op de Amsterdamse grachten. Ze had altijd een laptop bij zich met CU-SeeMe, een van de eerste soorten software die live videochat mogelijk maakte

–en brak hiermee in op openbare chatkanalen. Tijdens de voorbereiding op de tentoonstelling bleken er bij Solomon thuis nog dozen met archiefmateriaal en tapes te liggen, waaruit de inhoud en context van het werk te herleiden waren. We hebben vervolgens het werk en de context geconserveerd, en deelden dit traject met het veld en ons publiek.

Het vroege net-art-werk is nu te zien als actuele interventie in het Nieuwe Instituut. Hier infiltrert Solomon niet langer in een chatroom, maar neemt ze de schermen achter de receptie van het Nieuwe

Instituut over. In 2024 is het werk eveneens als interventie te zien op het International Film Festival Rotterdam. Het conserverings- en onderzoeksproces en hoe we op deze presentatievorm zijn uitgekomen, maken we in samenwerking met het Netwerk Archivering Design en Digitale Cultuur inzichtelijk.

Ook organiseren we bij LI-MA een editie Digital Care en van UNFOLD rond dit werk van Solomon, waarbij we jonge kunstenaars vragen om nieuw werk te maken gebaseerd op *the_living*. Dat werk nemen we vervolgens weer op in onze distributie-collectie. Daarmee houden we het werk van Solomon levend en actueel.

3.2 Infrastructuur Duurzame Toegankelijkheid Digitale Kunst

Het belang van een collectieve benadering kwam in de afgelopen jaren steeds sterker aan het licht in onze **conserveringspraktijk**. Een goed voorbeeld daarvan is het community based werk BLKNWS van **Kahlil Joseph**, dat we afgelopen jaar samen met het Van Abbemuseum, OSCAM en andere partners als case study hebben onderzocht. Dit was onderdeel van ons meerjarige project **Infrastructuur Duurzame Toegankelijkheid Digitale Kunst**. BLKNWS toont een fictieve nieuwsuitzending waarin historische en actuele beelden uit het nieuws en de populaire cultuur te zien zijn, afgewisseld met eigen beelden van de kunstenaar. Het werk onderzoekt hoe de zwarte gemeenschap in Amerikaanse nieuwsuitzendingen wordt gerepresenteerd en breekt daarmee. De installatie staat in verbinding met de studio van Kahlil Joseph, waardoor deze permanent wordt aangevuld met nieuwe beelden en continu aan verandering onderhevig is. De technische complexiteit en de in hoog tempo veranderende conserveringspraktijk maakt het belang van samenwerking binnen de mediakunst-community en een gevoel van gedeeld eigenaarschap cruciaal. In **Infrastructuur Duurzame Toegankelijkheid Digitale Kunst** ontwikkelen we in samenwerking conserverings-methodieken voor complexe digitale kunst, zoals BLKNWS. We dragen deze kennis via workshops over aan het veld en jonge conservatoren, en presenteren onze bevindingen voor een publiek op onder meer ons jaarlijkse symposium. Dit alles doen we in samenwerking met een brede community bestaande uit kunstenaars, musea, presentatie-instellingen en netwerkinstellingen als Netwerk Digitaal Erfgoed en Stichting Behoud Moderne Kunst.

4. Vooruitblik

Dankzij onze kennis en kunde zijn we in staat om snel en flexibel te handelen, altijd samen met het grote internationale netwerk dat gedurende decennia is opgebouwd. LI-MA wil verder uitgroeien tot een bruisende internationale ontmoetingsplek, vergelijkbaar met het Textielmuseum (Tilburg), een levendig lab dat een kijkje in de keuken biedt van ontwerpers, kunstenaars en architecten. Of als ZKM (Karlsruhe): een toonaangevende plek waar nieuwe generaties makers, denkers en publiek kennismaken met de recente geschiedenis van kunst en technologie, en waar zij iedere dag leren om actuele ontwikkelingen in een historische context te plaatsen en te vertalen naar een innovatieve toekomstvisie.

In de periode na 2028 organiseren we weer een grote overzichtstentoonstelling van de omvang van REBOOT om onze activiteiten en daarmee de mediakunst voor een breed publiek inzichtelijk te maken. Een tentoonstelling waar de baanbrekende werken uit de mediakunstgeschiedenis een dialoog aangaan met de werken, makers en maatschappij van nu. Een tentoonstelling die de state of the art van de discipline toont en internationaal getoond kan worden. Een reizende tentoonstelling die een breed publiek op een aansprekende manier in contact brengt met mediakunst en critici stimuleert erover te schrijven.

5. Living Media Art: naar een sterkere community

Toen in februari 2020 door corona het culturele leven op slot ging, moesten ook wij onze fysieke programmering stopzetten. In die periode zaten we midden in een nieuwe reeks van ons programma Cultural Matter, waarin we recente canonieke mediakunstwerken tentoonstelden en van context voorzagen via levendige gesprekken met de betreffende kunstenaars en een betrokken publiek. Omdat digitaal werken in het DNA van LI-MA zit, lukte het ons om snel te schakelen naar een online programmering: Studio mot bouwde in korte tijd een platform waarop we Cultural Matter online konden voortzetten.

Het was fascinerend om te zien hoe een werk als The You Museum van de internationaal gerenommeerde mediakunstenaar **Jeremy Bailey** online tot zijn recht kwam. Het werd gepresenteerd op de plek waar het thuishoort. Op het platform kwamen verschillende communicatielagen samen: van het werk zelf, livestreams, YouTube-video's, pdf's, eerdere werken van Bailey uit het archief van LI-MA, tot gesprekken met de kunstenaar. Het publiek kon dit materiaal vervolgens zelf weer ordenen. Zo ontstond een groeiende tentoonstelling met een aantal specifieke publieksmomenten, waarbij de kunstenaar in gesprek ging met een curator, collega-kunstenaar en het publiek. Doordat we met dit platform een nieuwe infrastructuur hadden gebouwd waar verschillende

functionaliteiten en strategieën samenkwamen die we kennen uit onze dagelijkse praktijk, ontstond iets nieuws. We boorden daarmee ook een nieuw publiek aan, omdat de geografische reikwijdte veel groter werd.

Tegelijkertijd bleven we nieuwsgierig naar manieren waarop we ook de fysieke ruimtes in LAB111 konden blijven inzetten. Hoe we de unieke kenmerken en materialiteit van de fysieke ruimte konden gebruiken voor het versterken van de online ervaring. Hiermee hebben we in de tweede lockdown geëxperimenteerd met ons hybride festival UNFOLD. Het publiek kon op het online platform werk van **Nan Hoover** bekijken en kreeg –op een vergelijkbare manier als bij Cultural Matter– in verschillende vormen context geboden bij het werk. Er waren op deze dag een aantal gezamenlijke live-momenten waarbij het publiek online getuige was van fysieke performances geïnspireerd door het werk van Nan Hoover. Dit leidde weer tot nieuwe vormen van interactie die in een theaterzaal niet mogelijk zouden zijn. Zo ging het publiek via een chatfunctie met elkaar in gesprek over de performances waar ze op hun scherm getuige van waren. Deze positieve ervaringen met hybride presentaties vormden de aanleiding voor de ontwikkeling van het hybride platform Living Media Art.

5.1 Living Media Art: ons hybride publieksplatform

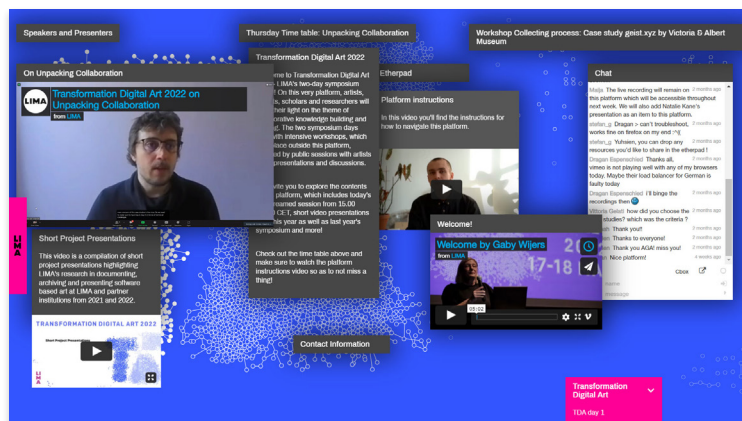
Met steun van Cultuurloket DigitALL en BPD Cultuurfonds zijn we in januari 2024 aan de slag gegaan met de ontwikkeling en bouw van het hybride platform Living Media Art: een online presentatieplatform dat verbonden is met de fysieke ruimte van LI-MA in LAB111. De fysieke ruimte komt daarbij in dienst te staan van de online beleving. We vertrekken vanuit de specifieke kenmerken van het web. Wat kun je in een online presentatie doen, wat in een fysieke setting onmogelijk is? En welke meerwaarde heeft dat voor het publiek? Hoe kun je de fysieke ruimte zodanig inrichten, dat deze de online ervaring versterkt? Deze vragen beantwoorden we de komende tijd in samenwerking met onze partners **studio mot**, **RNDR** en **Witte Rook**, en in co-creatie met zowel het brede als ons professionele publiek, dat samen de mediakunst-community vormt.

Opzet

Living Media Art wordt een platform dat voortbouwt op het bestaande platform van studio mot. Het verbindt de verschillende activiteiten van LI-MA door deze in samenhang te presenteren. Onze fysieke ruimte wordt een modulaire, lab-achtige werkplaats, die we met één druk op de knop kunnen transformeren tot een streaming-studio. RNDR ontwerpt daarvoor een modulair mediameubel. Vanuit die studio kunnen hybride workshops, kunstenaarsgesprekken en Q&A's plaatsvinden, maar worden ook mediakunstwerken gepresenteerd voor een actief deelnemend online publiek. Tegelijkertijd kan de fysieke ruimte worden gebruikt als flexplek voor kunstenaars en studenten om te werken aan onderzoek, omgeven

door de bibliotheek en de rijke collectie aan hardware en mediakunst. De ruimte is vrij toegankelijk voor bezoekers: kunst en technologie-liefhebbers kunnen zich vergapen aan de vele apparaten die een beeld geven van de ontwikkeling van de hardware in de geschiedenis van de mediakunst. De fysieke ruimte is een continu veranderende tentoonstellingsruimte en werkplaats waar de verschillende activiteiten van LI-MA samenkomen en worden vertaald naar formats voor online presentatie. Op het online platform integreren we een eigen streamingplatform, waarmee we minder afhankelijk worden van commerciële streamingplatforms als YouTube en Vimeo. Ook willen we een chat-functie toevoegen aan het platform, zodat bezoekers met elkaar in gesprek kunnen als ze overdag over het platform dwalen, maar ook tijdens de collectieve momenten.

Living Media Art wordt begin 2025 gelanceerd. Het is de komende kunstenplanperiode en daarna het verbindende middel dat online en fysiek de activiteiten van LI-MA samenbrengt en de solide thuisbasis voor de mediakunst-community vormt. Al onze activiteiten in de periode 2025–2028 bereiken volgens de denk- en werkwijze van Living Media Art een publiek.

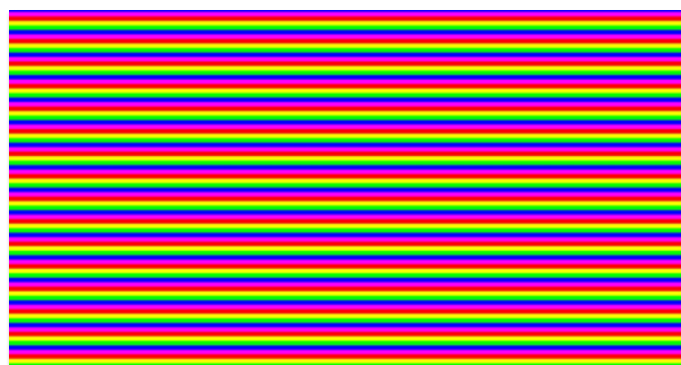
6. Programma en activiteiten 2025–2028

In de periode 2025–2028 ligt onze focus op de thema's systeem- en technologiekritiek en (online) identiteit. Deze thema's zijn niet nieuw, maar leven al langer onder de kunstenaars waarmee we werken en zijn dus aanwezig in de werken die we distribueren. Daarnaast bieden ze de mogelijkheid om heden en verleden aan elkaar te verbinden. Aandacht voor de driehoeksverhouding tussen menselijk leven, niet-menselijke leven technologie, klimaaturgenties en de rol die technologie hierin kan spelen, lopen als een rode draad door alles wat we doen en onderzoeken.

Systeem- en technologiekritiek

Het opkomende internet fungeerde in de jaren '80 en '90 in de culturele verbeelding als een nieuwe internationale, staten-loze en centrum-loze cyberruimte. Individuen konden er bewegen zonder restricties van lichamelijkheid en nationale grenzen. Internet was een manier om te ontsnappen aan de machtsongelijkheid en de uitbuiting van de kapitalistische, patriarchale economie. Het kon individuen op gelijke voet met elkaar verbinden in vrije gemeenschappen met eigen normen en waarden.

Kunstenaars signaleerden echter al vroeg dat de digitale werkelijkheid naast het utopische potentieel ook minder gewenste eigenschappen had. Een kunstenaar als **Peter Luining** maakt al in een vroeg stadium interactieve ruimtes voor eindeloze afleiding. Zo blikte hij vooruit op de manier waarop de (a) sociale media algoritmen van vandaag een aandachts-economie creëren die de menselijke behoefte aan interactie misbruikt. Computers brachten een andere maatschappelijke, horizontale orde, maar ook nieuwe chaos. In deze 21^e eeuw is de digitalisering en automatisering zo ver doorgevoerd dat er allerlei ruimtes en landschappen ontstaan, ingericht op digitale processen, waarin de mens onderworpen of afwezig is. Vandaag de dag zijn **Jonas Lund**, **Simone C. Niquille**, **Soyun Park** en **Pedro Gossler** goede voorbeelden van

kunstenaars die in hun werk op een sterke manier blootleggen hoe technologie een niet-neutrale entiteit is die onze manier van leven, denken en communiceren beïnvloedt en mede bepaalt. Ze stellen de in- en uitsluitende principes en vooroordelen van technologie op even venijnige als humoristische wijze aan de kaak.

(Online) identiteit

De videokunst had in de eerste jaren een sterk performatief karakter. Het ontplooidde zich als een medium waarin identiteit en gender actief werden vormgegeven en vrouwelijke kunstenaars, queers en andere ondergerepresenteerde groepen zich sterk aangetrokken voelden tot het medium. Dat gold even goed voor latere technologieën, zoals het internet. Kenmerkend voor het eerste sociale verkeer op het digitale netwerk was een spel met identiteit. Op het internet deden lichamen er weinig toe. Kunstenaars onderzochten hoe identiteit in deze virtuele ruimte als performance kon worden vormgegeven. Ook hier verkenden veel vrouwelijke kunstenaars deze mogelijkheden. Zij namen een belangrijke en vooruitstrevende positie in op het internet. Het cyberfeminisme kreeg gestalte. Donna Haraway's *A Cyborg Manifesto* (1985) was het startschot van een virtuele emancipatiestrijd. In de begindagen van het internet bood de digitale wereld een ontsnapping aan de sociale normen en codes, en gaf op een bevrijdende manier de mogelijkheid tot het vormen van nieuwe identiteiten in (online) sociaal verband. Inmiddels heeft dit proces van identiteitsvorming, geaccelereerd door sociale media, zodanige schaal aangenomen dat gemeenschappelijke werkelijkheden nauwelijks meer erkend worden. Vandaag de dag zijn **Patricia Werneck Ribas** en **Judith Westerveld** goede voorbeelden van kunstenaars die in hun werk op een sterke manier de performativiteit van identiteit blootleggen. Beiden hebben oog voor koloniale geschiedenissen en hoe deze doorwerken in identiteitspolitiek. Ook het levensechte spel met persona's in het werk van **Samira Elagoz**, **Nelly Dansen** (of Nelke Mast) en **Lena Kuzmich** past binnen deze thematische benaderingswijze.

6.1 Programma's

6.1.1 — UNFOLD

In 2025 en 2027 organiseren we nieuwe edities van **UNFOLD**. In dit programma nodigen we jonge en meer gevestigde makers uit om een iconisch werk uit de geschiedenis van de mediakunst binnen hun eigen, hedendaags praktijk te herinterpreteren. Zo wordt dit iconische werk naar een nieuwe tijd, een nieuwe context en een nieuw publiek gebracht. Historische werken en kunstenaarsarchieven komen zo tot leven. We sluiten hierbij aan bij het internationale begrip 'Performing the Archive': een archief is alleen inzichtelijk als je er actief zorg voor draagt en het ontsluit. **UNFOLD** is een programma waarin we de verschillende activiteiten van LI-MA samenbrengen en voor een breed publiek presenteren. We zorgen samen met lokale en internationale partners voor de conservering van iconische werken, die we vervolgens naar deze tijd brengen door aanstormende kunstenaars te laten reageren op dat werk. In de komende periode werken we samen met de Amsterdamse instellingen If I Can't Dance en ROZENSTRAAT, en internationaal met HEK (Basel) en Centre Pompidou (Parijs). Met **UNFOLD** stimuleert LI-MA innovatieve projecten en makers met internationale potentie.

– UNFOLD 2025/ Moniek Toebosch

Moniek Toebosch is niet alleen bekend als beeldend kunstenaar, maar ook als performer, zangeres en actrice in experimentele films. Haar installatie *Les douleurs contemporaines V – de processie* (1998) is opgedragen aan wat zij ‘het verdriet van deze eeuw’ noemt. De processie is een rondgang langs honderd geluidsboxen die, geactiveerd door de aanwezigheid van de bezoeker, een weeklaag laten horen. Het zijn uitingen van verdriet die Toebosch vond in archieven en televisiedocumentaires en waarvoor ze nieuwe opnamen maakte. Toebosch laat ons stilstaan bij de intense emotie in de talloze dagelijkse uitingen van rouw waarvan onze wereld doordrongen is. Pijnlijker en actueler kan haast niet. Centrale thema’s binnen dit programma zijn ‘emoties’ en ‘conventies’. We vragen studenten van de Gerrit Rietveld Academie en de kunstenaars **Samira Elagoz** en **Nelly Dansen** om herinterpretaties te maken van dit werk. In hun sterk performatieve werk doen zij onverschrokken onderzoek naar menselijke emoties, waarbij ze zichzelf niet sparen. Nieuw in het werk van deze jonge makers is een zoektocht naar gender en genderrollen en hun kritisch-ludieke kijk daarop. In dezelfde periode vinden tentoonstellingen plaats rondom het werk van Toebosch in **ROZENSTRAAT – a rose is a rose** en Museum Breda (zie verderop in het plan). In samenwerking met deze partners en **If I Can’t Dance** verzorgt LI-MA naast de producties ook een screening van haar werk en gesprekken over de archivering van haar werk.

–UNFOLD 2027/ Annie Abrahams

Annie Abrahams is een kunstenaar die al in een vroege fase van het internet verkent wat deze nieuwe technologische infrastructuur betekent voor het mens-zijn. Ze onderzoekt in het langlopende online project *Being Human* (1997–nu) hoe mensen online met elkaar (kunnen) communiceren, wat de performatieve kracht van het medium is. Ze zoekt de poëzie ervan op en laat ook de talige kant ervan zien: broncode wordt poëzie. Er is ook een grote rol voor ‘de vrouw’ in haar werk. Dit is de laatste tijd verschoven naar een bredere focus op minderheden. Op meer diverse vormen van identiteits-expressie en de queer-community. Wat betekent het vandaag de dag om mens te zijn in een technologisch landschap, waarin mensen en dingen meer en meer lijken te versmelten? En welke identiteit nemen we aan, of ‘performen’ we, offline en online? We nodigen studenten van de Gerrit Rietveld Academie en creative coder **Joana Chicau**, multimedial kunstenaar **Naoto Hieda** en queer performer **Jorge Guevara** en **Marijn Ottenhof** uit om ieder vanuit hun eigen invalshoek een interpretatie te maken van het werk van Abrahams. Allen onderzoeken ze in hun praktijk de interactie tussen mens en technologie en mensen onderling. LI-MA verzorgt naast de herinterpretaties, een inleiding en screening van Abrahams werk, evenals een discussie over haar legacy samen met **If I Can’t Dance**. We werken samen met Centre Pompidou, dat ook eerder werk van Abrahams exposeerde.

6.1.2 – Media Art on Tour

Met Media Art On Tour gaan we op zoek naar nieuwe netwerken om onze kunstenaars-community te verbreden, nieuw publiek te vinden en aanvullende perspectieven op onze distributiesamenvatting te ontwikkelen. We zetten in samenwerking met culturele partners in het land een tweedaags programma op. Het programma gaat halverwege 2024 van start en zal in ieder geval doorlopen tot halverwege 2027. In die drie jaar organiseren we met ieder van de zes partners jaarlijks een tweedaags programma. Onze partner in Amsterdam is CBK Zuidoost. Samen organiseren we een editie bij CBK Zuidoost en een editie in LAB111. De partners in de rest van het land zijn: The Grey Space In The Middle (Den Haag), Greylight Projects (Heerlen), STRP (Eindhoven) en 171project.space (Arnhem).

– Media Art/ Works en Bring Your Own File

Bij iedere partner presenteren we de eerste dag onder de noemer Media Art Works vijf nieuwe werken van jonge, getalenteerde mediakunstenaars uit de collectie van LI-MA aan een nieuw publiek. We selecteren werken die aansluiten bij thema’s die lokaal leven en faciliteren een gesprek tussen kunstenaars en publiek. In het geval van CBK Zuidoost denken we aan het werk van **Patricia Werneck Ribas**, van wie werk in de collectie van LI-MA zit en die een sterke band heeft met CBK Zuidoost. Naast de presentatie van videowerken bieden we bij elke presentatie van nieuw werk ook iets extra’s, zoals een installatie, live (A/V) performance, of een werk in een andere vorm. Dit trekt extra en ander publiek aan, en een andere groep kunstenaars wordt daarmee ook in contact gebracht met distributie en ons netwerk. Voor de presentatie in huis, werken we daarvoor samen met FIBER. We presenteren door FIBER geproduceerde werken van kunstenaars als **Tharim Cornelisse**, **Aurélia Noudelmann** en **Mark IJzerman & Sébastien Robert**.

Op de tweede dag nodigen we onder de noemer Bring Your Own File lokaal, aanstormend talent uit om hun werk te presenteren. Hiervoor zetten we samen met de betreffende partner een open call uit voor jonge net afgestudeerde makers en autodidacten. Samen met onze partnerorganisatie selecteren we tien werken. Omdat mediakunst uiteenlopende vormen kan aannemen, kan Bring Your Own File de vorm krijgen van een tentoonstelling of een screening. Voor de jonge kunstenaars faciliteren we een-op-een-gesprekken met ervaren curatoren en kunstenaars (denk bijvoorbeeld aan **Margarita Osipian** of **Julika Rudelius**) en organiseren we workshops. De meest overtuigende werken worden opgenomen in de collectie van LI-MA. Daarmee krijgt het lokale talent toegang tot nieuwe podia en ons internationale netwerk.

Zoals gezegd werken we in Amsterdam voor Media Art on Tour samen met CBK Zuidoost. Waar LI-MA een rijke mediakunst-collectie en veel technische kennis in huis heeft, richt CBK Zuidoost zich op beeldende kunst in de bredere zin en heeft het een

sterk educatieprogramma. CBK Zuidoost is bovendien sterk geworteld in Amsterdam Zuidoost en heeft toegang tot kunstenaars en publieksgroepen waar LI-MA minder bekend mee is. Door de krachten te bundelen kunnen LI-MA en CBK Zuidoost in samenwerking met lokale kunstenaars een breed spectrum aan hybride kunstvormen en technologieën verkennen en nieuwe verhalen en perspectieven toevoegen aan de collectie van LI-MA.

6.1.3 – Tentoonstellingen in samenwerking met ROZENSTRAAT – a rose is a rose is a rose

Een andere belangrijke Amsterdamse partner is ROZENSTRAAT – a rose is a rose is a rose, waarmee we de afgelopen jaren al vaker aan tentoonstellingen hebben samengewerkt. Bijvoorbeeld met *Between you and me* in 2023, met werk van **Claudio Goulart** en **Flavio Pons**. Jaarlijks realiseren we er tentoonstellingen rondom het werk van een pionier uit de geschiedenis van de mediakunst. LI-MA's curator Sanneke Huisman werkt hiervoor samen met **Madelon van Schie** en **Sjoerd Kloosterhuis**, het artistieke team van ROZENSTRAAT. We kiezen voor kunstenaars die een belangrijke rol hebben gespeeld binnen de ontwikkeling van de mediakunst, maar buiten beeld zijn gebleven van bijvoorbeeld het Stedelijk Museum Amsterdam. ROZENSTRAAT is een presentatieruimte in de Jordaan, met een sterke focus op pioniers in de beeldende kunst. In 2025 organiseren we een tentoonstelling rondom het werk van **Moniek Toebosch**, in 2026 **Nan Hoover**, in 2027 **Annie Abrahams** en in 2028 rondom het werk van **Martine Neddham**. We richten ons daarmee op vrouwelijke kunstenaars, die technologische tools gebruiken om hun maatschappijkritische blik vorm te geven. Onze expliciete aandacht voor vrouwelijke voorvechters binnen de beeldende kunst, theater en online sluit ook aan bij eerdere programma's van ROZENSTRAAT, zoals de tentoonstelling over Lynn Hershman Leeson in 2021.

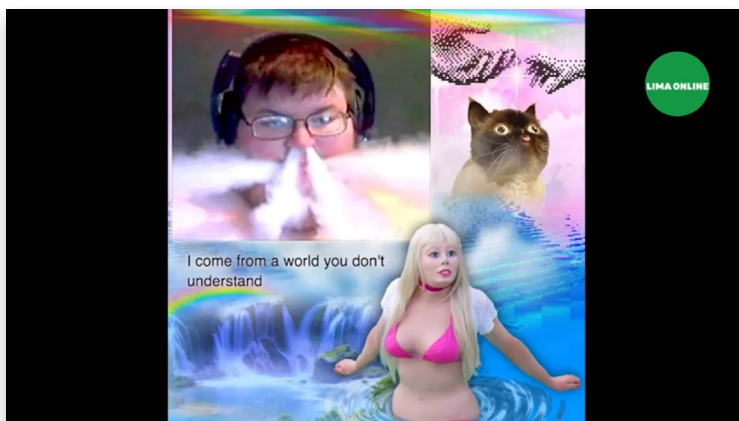
Een voorbeeld uitgelicht

In de tentoonstelling in 2028 staat het werk van **Martine Neddham** centraal. Zij is een in Amsterdam gevestigde kunstenaar en onderzoeker. Veel van haar werken vertrekken vanuit taal: het is de grondstof voor haar kunst. Sinds 1996 werkt ze met de 'taal' van de computers. Ze bouwt websites en maakt veelvuldig gebruik van het schrijven van code, waaruit ze nieuwe werelden en personages optrekt. Ook

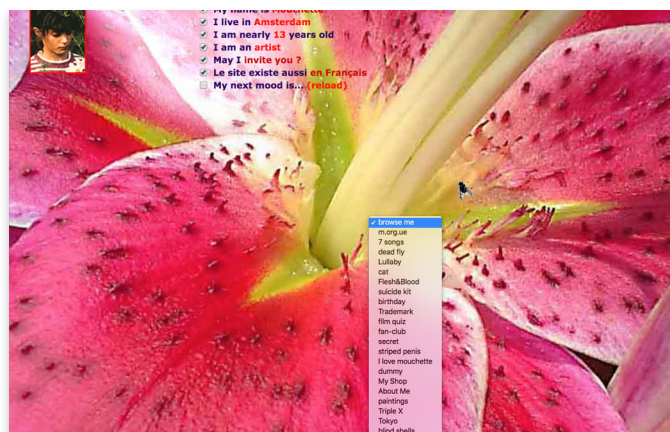
onderzoekt ze het internet als nieuwe publieke ruimte en door wie deze ruimte ingenomen kan worden. In 1996 riep ze haar eerste online personage in het leven: Mouchette, een fictief dertienjarig meisje dat inmiddels een cultstatus heeft verworven. Met haar personages wil Neddham communicatiemiddelen ontleden en onderzoeken hoe het internet een rol speelt in hoe mensen met elkaar communiceren. Wat betekent het om online 'te leven'? Ze deed dit onderzoek al voor de introductie van sociale media, in een tijd dat het hebben van een online identiteit nog niet of nauwelijks bestond. Het werk is vandaag de dag nog relevant, omdat Mouchette en veel van haar andere personages nog steeds bestaan. Enerzijds laten ze daarmee de geschiedenis en ontwikkeling van het internet zien. Anderzijds blijven ze ook in beweging en altijd relevant voor nieuwe media en doelgroepen. Een recente 'toevoeging' aan Mouchette zijn jongeren die de website en het personage Mouchette opnemen in hun vlogs. Daarmee krijgt het werk een nieuwe beeldtaal en een nieuwe, actuele context die de grenzen van de kunst én het kunstinstituut uitdaagt.

6.1.4 –LI-MA Presents

Ieder jaar organiseren we drie programma's met gastcuratoren. Hierin is ruimte voor onze terugkerende thema's identiteit en technologiekritiek. Deze gecureerde programma's vinden plaats in de bioscoopzalen van LAB111 en uiteraard ook op ons platform Living Media Art.

Gastcuratoren voor de komende edities zijn: **Ka-Tjun Hau**, een jonge curator en voormalig De Appel Curatorial Fellow met goed zicht op vaak onderbelichte kunstenaarspraktijken en makers die zich bezighouden met identiteit en gender; **Rebecca Edwards**, de curator van het in Londen gevestigde Arebyte met veel kennis van digitale kunst en de rafelranden ervan, en kunstenaars die online spelen met hoge en lage cultuur; **Julian Ross**, voormalig programmeur bij IFFR en oprichter van de aan de Universiteit Leiden gelieerde onderzoeksgroep ReCNTR, met veel kennis van videokunst en korte films die vaak buiten het Europese blikveld blijven; **belit sag**, kunstenaar, docent en curator die reflecteert op 'images of violence and the violence of images' en hoe (media)beelden ons persoonlijk en maatschappelijk raken; **Marijn Bril**, jonge, opkomende curator die op verfrissende en urgente wijze inhaakt

op de actualiteit, waaronder de klimaatcrisis; **Nele Bröckelmann**, een kunstenaar-curator met interesse in technologie en lichamelijkheid; **Aynouk Tan**, een curator en journalist die is gespecialiseerd in de relatie tussen uiterlijk en identiteitspolitiek; **Bogomir Doring**, kunstenaar en curator met een interesse in media-kunst en clubcultuur, en de relatie tot het lichaam, en **Seihee Shon**. Ook de LI-MA fellows (zie verderop) zijn tijdens hun werk- en onderzoeksperiode betrokken bij de samenstelling van een programma.

6.1.5 — Symposium Transformation Digital Art

Ook in de periode 2025–2028 organiseren we jaarlijks ons symposium Transformation Digital Art (TDA) in LAB111. Het symposium is gericht op nationale en internationale musea, kunstenaars en onderzoekers. Kennisdeling staat centraal. Het symposium is wereldwijd uniek, omdat we een brug slaan tussen kunstenaars, musea en universiteiten. De komende jaren werken we aan het verbreden van de community door nog meer jonge conservatoren, kunstenaars en autodidacten te ontvangen, maar ook door meer multidisciplinair te werken, door bijvoorbeeld een uitwisseling met If I Can't Dance. Het gezamenlijk zorg dragen voor mediakunst is ook hier een terugkerend onderwerp.

Thema's voor de komende periode:

- **Artists Archives & Artists Archiving**
Beheer en behoud van digitale kunstwerken begint bij de productie. Welke tools, checklists, trainingen en technieken zijn er om de werken en archieven van kunstenaars zo te laten documenteren dat ze toekomstbestendig worden. En welke inspirerende voorbeelden kunnen we delen. Met medewerking van **Blast Theory**, **Luna Maurer** en **Roel Wouters** (voorheen Studio Moniker) en de erven van **Moniek Toebosch**.
- **Digitale Kunst, Media Art & Performance**
Mediakunst omvat alle (hybride) vormen van videokunst, elektronische kunst, digitale kunst, internetkunst. Door hun veranderende, performatieve en live karakter hebben ze een sterke verwantschap met dans, performance en muziek. Tijdens TDA delen we welke kennis en methoden er momenteel worden ontwikkeld voor documentatie, transmissie en conservering binnen dit veld. We werken hiervoor onder meer samen met If I Can't Dance.
- **Notation & Coding**
Hoe kunnen we een gezamenlijk notatiesysteem creëren voor interactieve, software gebaseerde en AI gegenereerde kunstwerken? Het ontwikkelen van een gezamenlijk vocabulaire (voor genres, disciplines, technieken en dragers) versterkt de verbinding en toegankelijkheid tussen en van mediakunst-collecties. Tijdens het symposium belichten we de artistieke en institutionele ontwikkelingen op dit vlak.
- **Network of Expertise and Care**
In de wereld van vandaag is de behoefte aan dynamiek en expert-netwerken groter dan ooit. Het gezamenlijk vergaren en delen van kennis is verankerd in het DNA van LI-MA. Wij veranderen van netwerkorganisatie naar community: dynamisch,

vaak wisselend van samenstellingen en fluïde. Het opereren als community gaat over verbondenheid en het werken vanuit een holistische benadering. Tijdens het symposium belichten we onder andere hoe nieuwe vormen van samenwerking tot snellere en betere toegang tot gespecialiseerde kennis kunnen leiden.

6.1.6 — Fellow-programma

LI-MA zet de komende jaren meer in op innovatie en kennisontwikkeling en wil een centrale hub worden binnen de mediakunst-community. Daarom nodigen we vanaf 2025 jaarlijks twee fellows uit, die gedurende een half jaar verdiepend onderzoek doen naar onderwerpen die relevant zijn voor LI-MA en de mediakunst-community in brede zin. Fellows kunnen onder meer kunstenaar, curator, opiniemaker of wetenschapper zijn. Met de fellows onderzoeken we vier grote thema's die aan de digitale transformatie en dus de mediakunst verbonden zijn: artificial intelligence, blockchain/online netwerken, analoge en obsoleete technologieën en XR/Immersive Media. Voor ieder van deze onderwerpen selecteren we twee fellows, die een deel van hun werkperiode tegelijk bij LI-MA aanwezig zijn. Bij voorkeur selecteren we per thema een praktisch en een theoretisch onderzoeker. De fellows krijgen gedurende een half jaar een salaris en onderdak en de unieke kans om zich onder te dompelen in de archieven, de collectie, de distributie- en conserveringspraktijk van LI-MA. We vragen fellows om hun onderzoek actief te delen in workshops, presentatieprogramma's op Living Media Art, en tijdens Transformation Digital Art.

Selectie (procedure)

In samenwerking met een diverse groep representanten uit ons internationale netwerk stellen we een longlist van potentiële fellows op. Vervolgens vragen we hen een voorstel in te dienen. Uit deze voorstellen worden door een selectiecommissie acht fellows geselecteerd.

Het netwerk dat samen met ons verantwoordelijk is voor de longlist bestaat uit: **Klaas Kuitenbrouwer** (senior onderzoeker Digitale Cultuur bij het Nieuwe Instituut); **Abdelhadi Baaddi** (Innovatie:Lab Theater Utrecht); **Diana McCarty** (kunstenaar, producent en onderzoeker), **Olia Lialina** (pionierende internetkunstenaar en net art specialist); **Nora Khan** (curator met een praktijk die zich richt op systeem- en technologiekritiek, vaak met aandacht voor onderbelichte verhalen); **Elvia Wilk** (science fiction schrijver met veel kennis van internetcultuur en (online) perona's); **UBERMORGEN** (Universiteit Wenen, subversief kunstenaarsduo met een focus op systeemkritiek); **Martin Zellinger** (expert op het gebied van Blockchain-technologie); **Joost Rekvelde** (filmmaker en kunstenaar met praktische en theoretische kennis van analoge technologieën). Dit netwerk bevat expertise op alle domeinen die LI-MA bestrijkt en heeft een goede internationale reikwijdte.

De selectiecommissie die op basis van de voorstellen acht fellows selecteert bestaat uit: **Constant Dullaart** (Universiteit Neurenberg, internetkunstenaar); **Aymeric Mansoux** (Willem de Kooning Academie, kunstenaar en mediatheoreticus); **Martijn van Boven** (mediakunstenaar met kennis van media archeologie en een focus op de performativiteit van technologie); **Michelle Kasprzak** (schrijver, curator en onderzoeker); **Annet Dekker** (UvA, curator en onderzoeker met een focus internetkunst en conserveringsvraagstukken). Deze commissieleden representeren de diverse aandachts- en onderzoeksgebieden en hebben samen goed zicht op het Nederlandse veld, zodat zij kunnen inschatten welke fellow daadwerkelijk een bijdrage kan leveren aan bestaand onderzoek. Namens LI-MA zitten Gaby Wijers en Sanneke Huisman in de commissie.

Thema's

De thema's en onderwerpen voor de fellowships moeten voldoende ruimte bieden aan het eigen perspectief en de focus van de fellow. Voor de komende jaren hebben we een aantal gebieden geformuleerd die volgens ons actueel en urgent zijn binnen de context van de mediakunst en specifiek die van LI-MA.

Voorbeelden daarvan zijn:

- Kunstmatige Intelligentie (AI)

De rol van kunstmatige intelligentie neemt snel toe. De fellow verbindt relevante uitdagingen, ontwikkelingen, netwerken en kunstenaars met LI-MA en deelt deze met een publiek. Hierbij kan AI niet alleen vanuit een technologie-kritisch perspectief worden beschouwd, maar kan bijvoorbeeld ook worden onderzocht wat AI betekent voor het beheer en behoud van de LI-MA collectie. En wat zijn daarbij relevante ethische richtlijnen?

- Online kunst in netwerken

Een groot deel van de digitale kunst bestaat alleen online. In de afgelopen jaren heeft de productie, distributie en handel van deze “born-digital” werken een grote vlucht genomen, niet zonder de nodige controverse. Naast net-art en kunst die op sociale netwerken een plek heeft, heeft met name de opkomst van blockchain-technologieën grote impact op dit veld. Verdienmodellen veranderen radicaal en er ontstaan met de komst van de NFT nieuwe vormen van eigendom. Binnen de context van LI-MA

roept dit de vraag op wat deze ontwikkelingen betekenen voor de distributie en het beheer van recente mediakunstwerken en de toegang daarvan op de lange termijn.

6.1.7 Archiveren: onderzoek en praktijk

Archiveren bevatten vaak een schat aan informatie en zijn van onmetelijk belang voor het vertellen van het verhaal van een werk of kunstenaar. Ze helpen bij het in kaart brengen van de mediakunstgeschiedenis. Ze bevatten concepten van kunstwerken en geven inzicht in de sociaal-maatschappelijke context waarin de kunstwerken tot stand kwamen. Ze laten het belang van de instellingen die hierin een rol speelden passeren, en bevatten vaak technische informatie over de werken. Ze geven kortom de context die nodig is om het werk te kunnen begrijpen. LI-MA beschikt reeds over enkele kunstenaarsarchieven en krijgt steeds vaker verzoeken van kunstenaars en/of erven ook hun archief in beheer te nemen. De urgentie om dat te doen neemt toe.

Vanaf 2025 breiden we ons op casestudies gebaseerd onderzoek naar mediakunst en digitale kunst uit met archiveren. We kiezen daarbij voor de archiveren van de belangrijkste pioniers. Voor toekomstige presentatie, activering en interpretatie van deze archiveren denken we dat de tijd nu rijp is om ons actiever om deze archiveren te bekommeren. In 2025 staat het archief van **Moniek Toebosch** centraal en doen we conserveringsonderzoek naar het werk *Les douleurs contemporaines V – de processie* (1998). Daarnaast richten we ons op het archief van **Livinus van de Bundt**, inclusief de vele apparaten die hij maakte, zoals beeldgeneratoren. In 2026 ligt de focus op digitale performances en de ontwikkeling van nieuwe artistieke praktijken. In 2027 richten we ons op digitale cultuur-archieven en kunstwerken uit het archief van V2_ en Sonic Acts in samenwerking met NADD. In 2028 ligt de nadruk op digitale kunst in netwerken.

We activeren de archiveren en iconische kunstwerken (opnieuw) voor een publiek. We hebben hiermee een mooie start gemaakt met het hybride programma UNFOLD rondom het werk van Nan Hoover, waarbij kunstenaars van nu nieuwe werken realiseren gebaseerd op haar werk en archief. Maar het archief is er ook voor studenten van kunstacademies en onderzoekers van universiteiten. Zo zet het archief aan tot nieuw onderzoek en nieuwe reflectie. Het vindbaar en zichtbaar maken van een archief kan hierbij helpen.

6.1.8 Publicaties voor een breed publiek

Het publiceren van artikelen is belangrijk om onze positie als expert kenbaar te maken en onze zichtbaarheid te vergroten. We rapporteren al jaren over de vele onderzoeken die we doen, en staan hierom bekend bij onze internationale collega's. De komende periode willen we sterker inzetten op teksten die een breder publiek bereiken, om hen ook aan te steken met ons enthousiasme voor de vele kleurrijke makers en werken uit ons netwerk. De komende periode publiceren we maandelijks toegankelijke artikelen ons

blog op mediakunst.net, met jonge kunstcritici als **Lena van Tijen** en **Ive Stevenheydens**. Daarnaast werken we de komende periode aan een boek over onze tentoonstelling *REBOOT. Baanbrekende digitale kunst*, dat de vele verhalen in deze tentoonstelling ontsluit voor een publiek.

7. Publiek in Amsterdam

LI-MA opereert zowel lokaal als internationaal. Met ons hybride publieke platform Living Media Art komen die twee op een mooie manier samen. Online kunnen we een breed nationaal en internationaal publiek van professionals en geïnteresseerden bereiken, die we in LAB111 verbinden aan onze lokale community. Zoals gezegd gaan we onze kantoorruimte in LAB111 verbouwen tot een publieke ruimte. Dit is een living lab en presentatieplek in één: een plek waar fellows onderzoek doen, waar een student op één van de flexplekken gebruik kan maken van LI-MA's bibliotheek, waar kunst- en techliefhebbers, kunstenaars en andere professionals zich kunnen onderdompelen in de geschiedenis van de mediakunst en de rijke collectie aan hardware; en een plek waar workshops en presentaties plaatsvinden vanuit de streaming studio van Living Media Art. Voor de begeleiding en stroomlijning van ons online en onsite publiek stellen we een content/communitymanager aan. De communitymanager verbindt verschillende doelgroepen, faciliteert online en onsite gesprekken, maakt en verspreidt de content en is een spin in het web van de communicatie van LI-MA en de brede mediakunst-community.

Door het voorste deel van het kantoor van LI-MA te transformeren tot een publieke plek versterken we onze basis in Amsterdam-West. We hebben daarbij de ambitie om in de komende jaren de nieuwsgierige, jonge kunstliefhebbers en een diverser publiek aan LI-MA te verbinden. Ons netwerk, dat de hybride plek in 2024 samen met ons ontwikkelt, bestaande uit de hier later benoemde doelgroepen, speelt daarbij een belangrijke rol.

De afgelopen jaren hebben we gemerkt dat de programma's waar jonge kunstenaars en gastcuratoren bij betrokken zijn, een divers en enthousiast publiek betrekken. Bij onze programma's van LI-MA Presents zaten de zalen vol met overwegend jong publiek met diverse nationaliteiten, achtergronden en genderidentiteiten. Deze lijn zetten we de komende jaren door.

7.1 Spreiding over de stad

Via de samenwerking met CBK Zuidoost, If I can't Dance en ROZENSTRAAT is LI-MA ook aanwezig in respectievelijk Amsterdam Zuidoost en Amsterdam Centrum. Door de samenwerking met landelijke partijen voor onder andere Media Art on Tour zijn we verspreid over het land. De samenwerkingen met CBK Zuidoost en ROZENSTRAAT zijn gelijkwaardig: de programma's worden in samenspraak ingevuld. Daarnaast is LI-MA regelmatig te gast bij

verschillende programma's in de stad. Bijvoorbeeld in nagesprekken bij screenings van aan LI-MA verbonden kunstenaars. Denk bijvoorbeeld aan het programma Eye on Art en FIBER Festival in Amsterdam Noord. Verder zijn we met de presentaties van de mediakunstwerken van de collectie door distributie aanwezig in de hele stad. Zie hiervoor ons trackrecord van 2021, 2022 en 2023.

De communicatiemedewerker houdt websitebezoek bij, gebruikt de social media data en de data van mailchimp voor nieuwsbrieven. Voor de publieke presentaties bij LAB111 maken we gebruik van Eventbrite en ontvangen we de data van LAB111. Met MOKER en P_Oi heeft LI-MA in 2022 mede een model ontwikkeld om publieksbereik beter en passende in kaart te brengen. Aan de hand van de uitkomsten daarvan hebben we onze doelgroepen gedefinieerd. We schetsen hieronder de verschillende doelgroepen, laten zien op welke manier deze aansluiten op onze activiteiten en hoe we ze bereiken en betrekken. We hebben ons daarbij gebaseerd op het op Amsterdam toegespitste Culturele Doelgroepenmodel.

7.2 Kunstminnend publiek en nieuwsgierigen

We merken dat de interesse voor mediakunst toeneemt. Tijdens corona organiseerden we succesvolle online events, waarmee we een verrassend breed en relatief jong publiek bereikten. Ook na corona is dit publiek ons blijven vinden, wat ons sterkt in de gedachte dat met name bij een jongere doelgroep potentie ligt om ons publiek te verbreden. Het helpt daarbij dat LAB111 een bruisende plek is, waar al een relatief jong publiek op afkomt. Het publiek dat geïnteresseerd is in underground- en cultfilms die LAB111 programmeert, heeft vaak ook interesse in de technologische experimenten uit het heden en verleden van de mediakunst.

Het algemene publiek kan worden onderverdeeld in de volgende sub-doelgroepen:

- **Culturele alleseter.** Deze doelgroep is breed geïnteresseerd in kunst en cultuur. De doelgroep bestaat uit twintigers en dertigers zonder kinderen. Ze zijn hoger opgeleid en bezoeken veel verschillende soorten culturele events. Ze komen graag naar LAB111 omdat het een hippe plek is, waar voorafgaand aan een bioscoopbezoek ook een hapje gegeten kan worden. Deze doelgroep is geïnteresseerd in film en beeldende kunst en vindt het interessant om naar een avond over mediakunst te gaan, mits het toegankelijk wordt gepresenteerd en de onderwerpen en thema's aansluiten bij hun interesse. LI-MA Presents, UNFOLD en Media Art on Tour sluiten hier naadloos bij aan. Het zijn levendige, laagdrempelige avonden met interessante onderwerpen en jonge makers. Ook de tentoonstellingen bij ROZENSTRAAT zijn interessant voor deze doelgroep.
- **Startende cultuurspeurders.** Dit zijn de generaties Y en Z. Een jonge, nog studerende groep mensen die het niet breed heeft, inventief met geld omgaat en sterk online georiënteerd is. Deze doelgroep is cultureel gezien avontuurlijk ingesteld. Ze voelt

zich minder thuis bij de gevestigde, grotere culturele instellingen als het Stedelijk Museum en bezoekt liever meer underground, pop-up achtige plekken. Organisaties als Mediamatic en een bezoek aan een avond van The Hm passen daarbij, maar ook een bezoek aan LAB111 en LI-MA past in het rijtje. Ook voor deze doelgroep sluiten Media Art on Tour en de tentoonstellingen bij ROZENSTRAAT goed aan. Daarnaast zijn avontuurlijke events als UNFOLD, LI-MA Presents en online screenings op Living Media Art interessant.

- Nieuwsgierige toekomstgrijpers. Dit is een vernieuwende, toekomstgerichte doelgroep, techsavvy en maatschappelijk bewust. Deze doelgroep heeft affiniteit met een DIY-achtige mentaliteit en grassroots-bewegingen. Deze doelgroep bezoekt graag een organisatie als OSCAM in Amsterdam Zuidoost. Een avond over identiteit tijdens LI-MA Presents of over technologiekritiek bij Media Art On Tour bij CBK Zuidoost past goed bij deze doelgroep, mede vanwege de jonge, diverse groep kunstenaars die ook aanwezig is. Ook de online events op Living Media Art sluiten aan bij deze doelgroep.

7.3 Het professionele publiek

Ook ons professionele publiek kan worden onderverdeeld in verschillende subgroepen:

- Kunstenaars. De kunstenaars vormen de levensader van LI-MA. Zonder de kunstenaars geen mediakunst. LI-MA volgt en begeleidt kunstenaars vaak gedurende een hele carrière. We zorgen dat hun werken wereldwijd getoond worden en bieden inhoudelijke en technische ondersteuning. Via LI-MA krijgen kunstenaars toegang tot een internationaal netwerk en publiek. Tegelijkertijd is voor een groot deel van deze kunstenaars Amsterdam de thuisbasis. LI-MA is voor hen de plek waar ze hun werk kunnen presenteren voor een geïnteresseerd publiek van liefhebbers en curatoren. Maar ook de plek waar ze gescout worden, waar ze zich kunnen laten inspireren door de rijke collectie aan mediakunst en waar ze op de hoogte blijven van de laatste ontwikkelingen binnen de mediakunst. Voor de kunstenaars is het programma LI-MA Presents relevant, omdat ze er nieuwe werk kunnen laten zien en werk van hun collega's kunnen zien. Via Media Art on Tour willen we nieuwe groepen kunstenaars betrekken en werken van hen toevoegen aan de collectie.
- Conserveringspartners. Voor conserveringspartners is de kennis die LI-MA heeft op het gebied van het behoud en beheer van mediakunst relevant. LI-MA beheert de collecties van talloze musea, culturele instellingen en particulieren. We hebben daarbij de kennis en infrastructuur hoe de werken in deze collecties onderhouden en gepresenteerd moeten worden. Vaak krijgt LI-MA vanuit conserveringspartners technische- en onderhoudsvragen over specifieke werken. Omdat deze vragen vaak ook relevant zijn voor andere conserveringspartners, zetten we een aantal keren per jaar rondom een van die werken een case study based onderzoek en rondetafel op. Hiervoor biedt de hybride vorm van Living Media Art prachtige mogelijkheden. De

conserveringspartners zijn immers door het hele land en internationaal verspreid. Tegelijkertijd zijn juist de fysieke aspecten van de conservering cruciaal. Door te streamen vanuit de fysieke ruimte van LI-MA kan kennis over technische aspecten goed gedeeld worden. Daarnaast is voor conserveringspartners het jaarlijkse symposium Transformation Digital Art en tweejaarlijkse UNFOLD een belangrijk moment waarop de professionele mediakunst-community samenkomt.

- Distributiepartners. De distributiepartners van LI-MA zijn de programmeurs en curatoren van nationale en internationale festivals, musea en presentatie-instellingen. Wij verbinden deze distributiepartners aan ons netwerk van kunstenaars. Distributiepartners zijn altijd op zoek naar spannende, nieuwe kunstenaars en kunstwerken, terwijl kunstenaars zoeken naar vertoningsmogelijkheden. LI-MA Presents, dat zowel fysiek als online plaatsvindt, is naast een publiek event ook een ontmoetingsplek voor deze kunstenaars, programmeurs en curatoren.
- Kunstvakonderwijs & universiteiten. Voor het kunstvakonderwijs en universiteiten is de hele breedte aan activiteiten van LI-MA interessant. Voorop staat natuurlijk ons jaarlijkse symposium over conservering van mediakunst en de (technische) ontwikkelingen. Het internationale professionele mediakunstveld komt jaarlijks samen om de eigen werkpraktijk te kunnen verbeteren, kennis aan te scherpen en visies te delen. Juist door van het symposium een hybride evenement te maken, wordt het duurzamer om internationale gasten uit te nodigen, met hun workshops of masterclasses te doen. De lokale mediakunst-geïnteresseerden kunnen elkaar live spreken en in contact komen met internationale gasten via het online platform. We organiseren allerhande hybride conserveringsworkshops, geven les over de geschiedenis van mediakunst aan in samenspraak met mediakunstenaars en experts uit het veld en delen cases studies.

7.4 Hoe we ons publiek bereiken

Om ons publiek te bereiken, maken we gebruik van diverse kanalen, waarbij we voor iedere doelgroep verschillende niveaus van informatie aanbieden. Voor de professionals gaat het vaak om meer verdiepende content via specifieke nieuwsbrieven. Het brede, nieuwsgierige publiek spreken we aan via Discord, ons eigen platform, Cineville, We Are Public, mediakunst.net en onze sociale mediakanalen.

We maken gebruik van de volgende kanalen:

- Sociale mediakanalen. Onze sociale media en de LI-MA website spelen een belangrijke rol in het bereiken van zowel ons algemene als ons professionele publiek. We willen ons daarbij steeds meer richten op de verhalen die de geschiedenis van de mediakunst zo bijzonder maken. We delen dus niet alleen droge informatie over wanneer evenementen zijn, maar nemen ons publiek op een levendige en verhalende manier mee in het heden en verleden van de mediakunst. Onze communicatie is in het

- Engels, de communicatie op onze online platformen zal het komende jaar een audiodescriptie krijgen. Op LinkedIn hebben we 1.4K volgers, op Facebook hebben we 5.7K volgers en op Instagram 4.1K volgers. Doelstelling is dat we deze aantallen voor Instagram en LinkedIn in 2026 hebben verdubbeld.
- **Specifieke nieuwsbrief.** Voor het professionele publiek hebben we in ons datasysteem labels gemaakt zodat iedere doelgroep specifieke verdiepende nieuwsbrieven ontvangt. Een persoon zal maximaal één nieuwsbrief per maand ontvangen. Voor de leden van de community maken we een aparte community nieuwsbrief. Deze wordt vier keer per jaar verstuurd. Dit is geen promotiekanaal voor LI-MA als organisatie, maar draait juist om de mediakunst-community zelf. We delen relevante ontwikkelingen binnen de mediakunst, vertellen bijzondere verhalen gekoppeld aan onze collectie, en geven kunstenaars een podium om werk te presenteren. Met de nieuwsbrieven bereiken we vooral een professionele doelgroep, maar ook de liefhebbers.
  - **Cineville en We Are Public** zijn belangrijke partners in het bereiken van ons algemeen kunstminnend publiek. Onze evenementen zijn met een abonnement op Cineville of We Are Public gratis te bezoeken en worden gedeeld op hun websites. In het co-creatieproces voor ons hybride platform Living Media Art trekken we actief op met beide organisaties, om ervoor te zorgen dat de stem van het “brede publiek” voldoende gewaarborgd is binnen dit proces.
  - **Presentatie partnerschappen.** Het aangaan van strategische partnerschappen is een belangrijk middel in de beoogde groei van de mediakunst-community in brede zin. Door samen te werken met verschillende partners bereiken we nieuwe publieksgroepen. We zetten daarbij natuurlijk in op een gezamenlijke communicatie. Denk aan “The Hmm...@ LI-MA Presents”, Media Art on Tour partners als CBK Zuidoost, Gogbot, STRP en LAB111 zelf. Verder werken we nauw samen met de kunstacademies als Gerrit Rietveld Academie, het Sandberg Instituut en Artez, maar ook Square, de UvA en de VU zijn belangrijke instellingen. Via deze partners raken de startende cultuurspeurders bekend met LI-MA, en onze publieke online en onsite hub.
  - **Mediapartners.** We willen LI-MA programma’s promoten via specifieke mediapartners. Zoals gezegd zijn We Are Public en Cineville geïnteresseerd in samenwerking. Maar we willen het platform ook promoten via bijvoorbeeld Metropolis M, Groene Amsterdammer en Motherboard, door interviews, publicaties, recensies en betaalde advertenties. LI-MA zal tweejaarlijks een persbericht versturen met daarin de verschillende programmareeksen, kunstenaars en onderwerpen.
  - **Media Art Blog.** In 2023 hebben we onze online catalogus Mediakunst.net uitgebreid met een blog voor het brede publiek. Twee keer per maand verschijnen hierop toegankelijke artikelen over mediakunst, zoals interviews met kunstenaars en curatoren, verhalen achter mediakunstwerken, tentoonstellingen en podcasts. We haken daarbij altijd

in op actuele ontwikkelingen. We doen dit samen met onze partners Van Abbemuseum, RCE, Frans Hals Museum en Stedelijk Museum Amsterdam. De komende periode zullen we blijvend inzetten op dit kanaal.

- **Discord.** Discord speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling van ons hybride platform Living Media Art. Discord is een communicatieplatform dat doet denken aan de ouderwetse internetforums en is ontstaan vanuit de gaming-community. De laatste jaren, met corona en de opkomst van blockchain, is het uitgegroeid tot een breder platform voor jonge mensen geïnteresseerd in technologie. Tijdens het co-creatieproces in de ontwikkeling van Living Media Art speelt dit platform een belangrijke rol. We verbinden onze verschillende doelgroepen aan elkaar via Discord en ontwikkelen Living Media Art echt met de doelgroep zelf, zodat er een platform wordt gebouwd dat daadwerkelijk gebruikt gaat worden door onze doelgroepen.
- **Ambassadeurs.** Om het narratief van LI-MA bekendheid te geven willen we het professionele publiek van LI-MA als ambassadeurs aan ons verbinden. Voor het opzetten en versterken van de community is het van belang dat de interne organisatie en aan LI-MA gelieerde kunstenaars enthousiast zijn en meedoen. Hun naamsbekendheid maakt het een aantrekkelijke community om bij te willen horen. We denken daarbij aan kunstenaars als Marina Abramovic, Constant Dullaart en Giovanni Giaretta.

8. Diversiteit en Inclusie

De geschiedenis van de mediakunst is sterk verbonden met de emancipatie van gemarginaliseerde groepen. Deze emanciperende werking is tot op de dag van vandaag terug te zien in de mediakunst. Na de videocamera kwam het internet, waar een vergelijkbaar gelijkheidsdenken postvatte. In de begindagen van het internet ontstond het cyberfeminsime en later het web 2.0, waarbij veel vrouwen en kunstenaars met een LGBTQI+-achtergrond zich op activistische en ludieke wijze verzetten tegen de dwingende en zeer nauwe schoonheidsidealen op social media platforms. Natuurlijk zijn niet alle utopische dromen uitgekomen, maar de mediakunst is nog steeds een activistische discipline waarin de gelijke ontplooiingsmogelijkheden een prominente rol spelen. LI-MA wil deze geschiedenis en deze houding blijven uitdragen en zich vanuit het gedachtegoed van de mediakunst inzetten voor diversiteit en inclusie, binnen de kunsten én de maatschappij. Dit doen we in de eerste plaats door te zorgen dat onze collectie een afspiegeling is van deze geschiedenis en van de maatschappij waarin we leven. Als daarin perspectieven ontbreken, gaan we daar actief naar op zoek. Denk bijvoorbeeld aan Media Art on Tour bij CBK Zuidoost, waarbij we expliciet op zoek willen naar nieuwe makers en nieuwe vormen, die binnen het discours over mediakunst ondervertegenwoordigd zijn.

Ook willen we, net als de kunstenaars waarmee we werken, altijd kritisch en onderzoekend blijven kijken naar het gereedschap waarmee we werken: de technologische tools voor artistieke productie en kunstconservering. LI-MA wil transparant zijn over de herkomst en het functioneren van deze technologische tools, en met een open houding onderzoeken hoe het inclusiever kan. Zowel in wat en hoe we gebruiken, maar ook hoe we erover communiceren.

Bij LI-MA bediscussiëren we de verandering van het internet, en de transformatie van het internet als utopische, verbindende infrastructuur, naar een plek met een sterke machtsconcentratie. Dat maakt de vraag wie waartoe toegang heeft, op dit moment relevanter dan ooit. De kritische blik op technologie en het geloof in de mogelijkheid van technologie om ongehoorde stemmen en onderbelichte verhalen voor het voetlicht te kunnen brengen, zijn onze speerpunten. Dit willen we de komende jaren versterken en verbreden. Hieronder laten we aan de hand van de vier P's (personeel, programma, partners en publiek) zien hoe we dat gaan doen.

8.1 Terug- en vooruitblik

Het AFK hield ons vier jaar geleden een terechte spiegel voor wat betreft onze ambities op het vlak van diversiteit en inclusie. Dit heeft bij ons geleid tot introspectie en heeft ons doen nadenken over hoe diversiteit en inclusie meer integraal binnen LI-MA kunnen waarborgen. Dat is in 2021 gestart met een werkgroep Diversiteit en Inclusie. Binnen deze werkgroep zijn de verschillende typen werkzaamheden van LI-MA vertegenwoordigd (in de groep zitten een conservator, een curator, de communicatiemedewerker en de zakelijk leider van LI-MA). Vier keer per jaar bespreekt de werkgroep de ontwikkelingen binnen de hele organisatie en stelt het concrete doelen binnen de verschillende werkterreinen van LI-MA.

8.2 Personeel

De Raad van Toezicht van LI-MA is in de afgelopen jaren verjongd en gediversifieerd. Zo heeft Schenly Jonis, organisatie en beleidsadviseur bij ABP en lid van de Young Collectors Club, onlangs zitting genomen in de RvT. Hij brengt zowel inhoudelijk als qua culturele achtergrond een nieuw perspectief mee, dat

bij LI-MA nog niet vertegenwoordigd was. Voor het zoeken van nieuwe leden hebben we in de afgelopen jaren gebruikgemaakt van het Inclusief Leiderschapsprogramma van BINOQ ATANA en de Gemeente Amsterdam. Dit heeft er onder andere toe geleid dat we ook met trainees werken, die een jaar kunnen meelopen met de RvT om zo de kneepjes van het vak te leren. Als het van twee kanten bevalt kunnen deze trainees doorgroeien naar een positie binnen de RvT.

Bij LI-MA werkt een heel diverse groep mensen: divers in leeftijd, bi-cultureel, met verschillende opleidingsniveaus (van praktisch tot theoretisch opgeleid), verschillen in gender en seksuele voorkeuren, een diversiteit aan geloofsovertuigingen tot mensen die neurodivers zijn. Dat maakt de organisatie tot een bijzondere mix van mensen, met eigen behoeften en voorkeuren. Met die verschillen proberen we actief rekening te houden. Zo kan het iemand met een neurodiverse achtergrond lastiger zijn om deel te nemen aan bepaalde overlegvormen. We zijn continu met de verschillende mensen in gesprek over hoe we tegemoet kunnen komen aan hun behoeften en hoe we toch het gevoel van gezamenlijkheid kunnen waarborgen.

Een punt waarop we in de komende jaren nog een slag willen slaan is de culturele diversiteit van LI-MA's personeel, en dan met name op het vlak van conservering en restauratie. Conservering en restauratie is een heel specialistische discipline. Binnen de opleidingen die daarvoor bestaan, is culturele diversiteit nog weinig verankerd. Dat neemt niet weg dat we actief zoeken naar potentiële medewerkers met diverse achtergronden. Dit doen we door scherp te zijn op het taalgebruik van onze vacatureteksten. En door nieuwe netwerken aan te spreken bij de werving van personeel. BINOQ ATANA speelt daarin een belangrijke rol, maar we vragen zowel medewerkers als partners actiever om de vacatures van LI-MA onder hun eigen netwerken te verspreiden. Juist de samenwerking met verschillende bi-culturele programmeurs en curatoren biedt goede mogelijkheden om diversere netwerken te bereiken. Hier willen we de komende jaren meer op inzetten. Dat kan ook betekenen dat we de vacature langer openzetten om onze zoektocht voort te zetten. Een voorbeeld daarvan in de afgelopen jaren is het meerjarige project Duurzame Infrastructuur Digitale Kunst, dat een half jaar later van start is gegaan dan gepland, omdat we op zoek waren naar iemand die echt een nieuw perspectief zou toevoegen aan het bestaande LI-MA team. Met Olivia Brum, jong en geen eurocentrisch perspectief, hebben we die uiteindelijk gevonden.

Verder willen we de komende jaren kijken hoe LI-MA ook een opleidingsplek kan worden. De aanwezige technische kennis bij LI-MA, is heel specifiek en kan dan ook alleen bij LI-MA zelf worden overgedragen aan een nieuwe generatie techneuten. We zijn momenteel in gesprek met Square Amsterdam voor kennisdeling. Vanaf 2025 onderzoeken we hoe LI-MA

een opleidingsplek kan zijn voor praktijkonderwijs, zoals we dat op dit moment doen in samenwerking met de UvA voor theoretisch onderwijs. We kunnen ons voorstellen dat we een verband aangaan met mbo's in Amsterdam en jongeren hier een werkplek aanbieden gedurende langere tijd.

8.3 Programma en partners

We willen dat de collectie en ons programma een afspiegeling vormen van de maatschappij waarin we leven. Waar we de afgelopen jaren goed in zijn geslaagd is om in de distributie- en presentatiekant samen te werken met een groep jonge en diverse freelance curatoren en kunstenaars. Dit heeft geleid tot spannende programma's, waarbij de zalen vol zaten met een jong en divers publiek. De ervaring leert dat de betrokken kunstenaars en curatoren een geheel eigen achterban meebrengen naar onze events, waardoor nieuwe publieksgroepen kennis maakten met LI-MA. Jaarlijks gaat LI-MA met rond de vijf nieuwe kunstenaars in zee. Hierbij kijken we heel nadrukkelijk of het palet aan nieuwe makers voldoende divers is en elkaar aanvullen in hun perspectief op de wereld. Voorbeelden van nieuwe makers die de afgelopen jaren hebben bijgedragen aan die nieuwe perspectieven zijn: **Ghita Skali, Patricia Werneck Ribas, Mateo Vega, Nelly Dansen, Amauta Garcia, David Camargo Arrullo en Kent Chan**. Daarnaast gaan we de komende jaren actiever scouten op plekken waar diverse makers hun werk presenteren. We bezoeken naast kunstacademies plekken waar jonge, diverse makers veel ruimte krijgen om hun werk te presenteren. Denk bijvoorbeeld aan Kanaal40, Melkweg, Het Hem, Fanfare, OSCAM, Metro54, Splendor, Varia, UNCLOUD en FIBER.

De komende jaren is ons programma Media Art on Tour een belangrijk instrument om nieuwe groepen makers aan ons te binden. Daarbij gaan we expliciet op zoek naar makers die niet de geijkte opleidings-trajecten van de kunstacademie hebben doorlopen, maar ofwel autodidact zijn of anderszins opgeleid. In onze samenwerking met CBK Zuidoost willen we kennismaken met een nieuwe groep makers, waarvan we ook werk opnemen in onze distributie-poule. Wij gaan op bezoek bij CBK Zuidoost en er vindt een editie in eigen huis plaats met CBK Zuidoost. Zo raakt een nieuwe groep ook bekend met de fysieke locatie van LI-MA. Verder zorgen we er in onze programmering voor dat we met een zo divers mogelijke groep makers samenwerken. In het geval van UNFOLD betekent dat bijvoorbeeld dat we bi-culturele makers vragen om herinterpretaties te maken van de iconische werken uit de geschiedenis van de mediakunst, specifiek vanuit hun eigen perspectief. Voor LI-MA Presents nodigen we een divers palet aan gastcuratoren uit. We willen de gastcuratoren nadrukkelijker uitnodigen om vanuit hun individuele fascinaties een programma te ontwikkelen, dat aansluit bij de geschiedenis van de mediakunst als emancipatoire discipline. Het overkoepelende thema identiteit biedt daarvoor goede handvatten. Als onze diverse gastcuratoren de kans krijgen om vanuit eigen interesses en fascinaties een programma te maken, ontstaat er

een programma waar een cultureel divers publiek zich ook in kan herkennen. Een mooi voorbeeld van een dergelijk programma in de afgelopen jaren was een programma over 'code switching' van de jonge bi-culturele curatoren **Ka-Tjun Hau en Manique Hendricks**, die vanuit hun eigen fascinatie met dit onderwerp in de collectie van LI-MA doken en een prikkelend programma samenstelden voor een divers publiek. Een ander voorbeeld is het programma van **Nat Muller** in samenwerking met ReCNTR en ArteEast, waarin het koloniale verleden en het huidige overmatige grondstofgebruik en de uitbuiting van de natuur aan elkaar werden verbonden.

8.4 Publiek

Het is in de eerste plaats belangrijk dat mensen zich kunnen herkennen in onze programma's en LI-MA als organisatie. Daar zetten wij ons actief voor in. De afgelopen jaren hebben we gemerkt dat een steeds jonger en diverser publiek de weg naar LI-MA weet te vinden en naar de programma's bij LI-MA komt. Nieuwe samenwerkingen genereren nieuw publiek. Dat hebben we gemerkt bij ons programma Digital Care, bij REBOOT in het Nieuwe Instituut en in onze samenwerking met gastcuratoren. Komende jaren willen we in samenwerking met de partners als CBK Zuidoost, If I Can't Dance, The Hmm, onze gastcuratoren en kunstenaars programma's maken die een divers publiek aanspreken. Een belangrijk streven is om onze communicatie toegankelijker te maken en te werken aan een laagdrempelige en inclusieve tone-of-voice. Zie onze toelichting op het Amsterdamse publiek voor hoe we de verschillende diverse publieksgroepen willen bereiken.

9. Organisatie

Waar LI-MA tot 2021 afhankelijk was van project-financiering, bracht de structurele ondersteuning van het AFK rust in de organisatie. Tegelijkertijd hebben we vier jaar geleden ingezet op vierjarige financiering van het Rijk en het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie: dat is helaas niet gelukt. Het Stimuleringsfonds beoordeelde positief, maar we belandden net onder de zaaglijn. Het Rijk beoordeelde ons negatief als ontwikkelinstelling.

De directe inkomsten door conserveringsdiensten, de tweejarige ondersteuning van het Stimuleringsfonds in 2019 en 2020, de positieve beoordeling van het AFK hebben ervoor gezorgd dat LI-MA gezond door de coronacrisis is heen gekomen. Maar omdat de nodige structurele steun uitbleef, was het tot nu toe niet mogelijk om de gewenste office-manager en projectleider aan te stellen en daarmee de werkdruk te kunnen verlagen, evenals pensioenvoorziening te realiseren. Om het gat op te vangen zijn we op zoek gegaan naar manieren om meerjarige projectsubsidies te genereren. Daarin zijn we goed geslaagd. Het Mondriaan Fonds heeft de afgelopen jaren twee meerjarige projecten ondersteund, respectievelijk het driejarige project Infrastructuur Duurzame

Toegankelijkheid Digitale Kunst (t/m augustus 2024) en Mediakunst op Wikipedia. Samen met de meerjarige bijdrage van de private fondsen Gieskes Strijbis, Cultuurfonds en Stichting Pica hebben we de structurele kosten van de infrastructuur, de nodige kennisoverdracht, onderzoek en zichtbaarheid van mediakunst kunnen dekken. Ook voor het Digital Care project in het kader van de tentoonstelling REBOOT hebben we belangrijke ondersteuning ontvangen van Mondriaan Fonds en ook van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie. Helaas is het niet mogelijk om met deze bijdrage de bedrijfsvoering van LI-MA te versterken. Met de beoogde bijdragen voor de periode 2025–2028 van het Amsterdams Fonds voor de Kunst en Stimuleringsfonds Creatieve Industrie willen we de nodige stappen zetten op het vlak van fair practice.

9.1 Ontkokering organisatie

Eerdere feedback van AFK, Stimuleringsfonds en Mondriaan Fonds heeft ons ertoe aangezet om op een andere manier te kijken naar wat en wie LI-MA is. We zijn tot de conclusie gekomen dat onze activiteiten te verkokerd zijn geweest in de onderdelen conservering, presentatie/distributie en onderzoek. Met een onheldere positionering tot gevolg. Die verkokering is op zichzelf verklaarbaar: conserveren en restaureren zijn heel specialistische werkzaamheden op de vierkante millimeter. Ook het onderzoek, de distributie en verzorgen van presentaties vereisen specifieke expertise. Tegelijkertijd is het risico van die specialismen dat ze te veel als eilanden fungeren binnen een organisatie en ten koste gaan van een gedeeld gevoel van de bredere missie van LI-MA en daarmee herkenbaarheid. Een ander punt van aandacht was de onzichtbaarheid van een groot deel van onze activiteiten; distributie, kennisoverdracht en conservering vonden grotendeels achter de schermen plaats. Met de herprofilering, bijpassende communicatie en Living Media Art als nieuw platform zetten we belangrijke stappen op genoemde punten. Die ontwikkelingen zijn al langer in voorbereiding en krijgen nu verder gestalte. Met de structurele steun van het AFK en het Stimuleringsfonds kunnen we dat wat we in de huidige periode hebben gezaaid in de komende periode oogsten.

We hebben sinds 2021 stappen gezet om onze identiteit beter inzichtelijk te maken, onder meer door de verschillende werkzaamheden met elkaar te verbinden. We hebben overlegstructuren geïnitieerd die meer onderwerp-gedreven zijn zodat de aanwezige kennis binnen LI-MA nadrukkelijker met elkaar wordt verbonden. Juist die verbinding tussen de verschillende expertises is in onze ogen cruciaal om de mediakunst levend te houden, te innoveren en te presenteren.

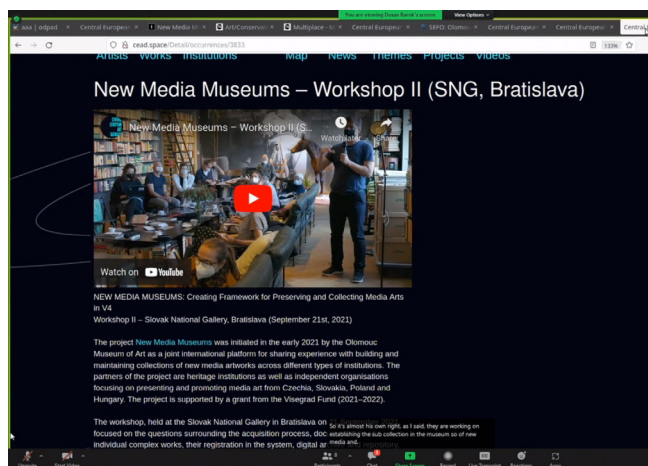
Hoewel het mede door corona een uitdaging is geweest om binnen de flexibele organisatie (bestaan uit verschillende typen (deeltijd)contracten en freelancers) een gevoel van saamhorigheid te creëren, zijn we daar de laatste twee jaar steeds beter in geslaagd. We hebben meer centrale overleggen, zorgen voor voldoende sociale momenten als borrels

en etentjes en bieden werknemers een budget om zich te ontwikkelen. Met ieder teamlid, werknemer en zzp'er, voeren we één of twee keer per jaar een wederzijds voortgangsgesprek, waarin we bespreken wat er beter kan en hoe we kunnen bijdragen aan de ontwikkeling.

Met betrekking tot onze externe communicatie zijn we in 2021 gestart met onderzoek en heeft Mascha Ihwe een eerste draft tot een merk- en communicatiestrategie ontwikkeld. Begin 2023 hebben we in samenwerking met bureau HOAX de Brandguide ontwikkeld, met een nieuw logo. Met Studio mot en Annelieke van Halen werkten we in 2023 aan de nieuwe website, die begin 2024 wordt gelanceerd. LI-MA heeft een nieuwe huisstijl, website en werkt met een brandguide book, waarin onze kernwaardes (toonaangevend, pionierend, betrokken, samenwerkend en deskundig) leidend zijn.

9.2 Kennisoverdracht

Een ander onderwerp waar we de afgelopen periode aan hebben gewerkt is het waarborgen van kennis en kennisoverdracht. Juist omdat de kennis bij de LI-MA medewerkers zeer specialistisch is, is goede kennisoverdracht bij vertrek van collega's onontbeerlijk. We hebben de afgelopen jaren een flinke slag geslagen in het vastleggen van al die kennis, zodat die ook gewaarborgd is als mensen vertrekken. Een relevant punt om te benoemen in dit verband is dat directeur/bestuurder Gaby Wijers in 2027 de pensioengerechtigde leeftijd bereikt. Ze is bereid om de hele kunstenplanperiode vol te maken, maar we willen wel al in deze periode een nieuwe directeur/directie werven en inwerken, zodat ook daar de kennisoverdracht voldoende gewaarborgd is.

9.3 Organisatie

Momenteel werken er zes mensen in loondienst bij LI-MA. Directeur **Gaby Wijers** en registrar **Joost Dofferhoff** zijn voor 0,8 fte in vaste dienst. **Theus Zwakhals** en **Ruth Timmermans** verzorgen de distributie van de LI-MA collectie (respectievelijk een vast contract voor 0,6 fte en 0,4 fte). Tot slot werken **Claudia Röck** en **Olivia Brum** op conservering en onderzoek met nu nog een tijdelijk contract van in totaal 0,5 fte. Jaarlijks werkt LI-MA met twee stagiaires van

ieder zes maanden voor 0,8 tot 1 fte voor onderzoek. Vaak zijn dit internationale PhD studenten en P&P masterstudenten van de UvA. LI-MA is in gesprek met Square zodat kennisoverdracht ook bij autodidacte professionals en MBO studenten mogelijk wordt.

LI-MA heeft een belangrijke kern aan (vaste) freelancers voor de dagelijkse bedrijfsvoering, vaak mede mogelijk door de meerjarige projecten. Dit zijn zakelijk leider **Vevi van Vliet**, curator **Sanneke Huisman**, back-end software engineer **Mauricio van der Maesen Sombreff**, communicatiemedewerker **Callum McLean**, allen voor 16 uur per week. Conservering en distributie technicus **Kees Fopma** is gemiddeld 12 uur per week voor LI-MA aan het werk, ontwikkeling infrastructuur conserveringstechniek en front-end software engineer **Jaap van der Kreeft** gemiddeld 8 uur per week, systeembeheerder **Tinus Nijmeijers** gemiddeld 2 uur per week.

Voor de komende kunstenplanperiode hebben we de wens om ons team uit te breiden met een productieleader en een content/community manager voor in totaal 1202 uur per jaar. Momenteel zijn de organisatorische lasten verdeeld over de hele organisatie, waardoor de werkdruk van alle medewerkers relatief hoog is. Vanaf 2025 heeft LI-MA met Living Media Art een publieke on-site en online ruimte. Daardoor worden de verschillende activiteiten van LI-MA publiek toegankelijk. Daarmee wordt het nog belangrijker dat de activiteiten worden geproduceerd door een productieleader. In 2024 wordt Living Media Art ontwikkeld en is er voor deze ontwikkeling een productieleader om de publieke activiteiten te produceren en een content/community manager voor de communicatie met mediakunst community via mail, nieuwsbrief, social media, website, platform en Discord. Vanaf 2025 is het noodzakelijk dat we hiermee door kunnen gaan. We zijn ervan overtuigd dat een productieleader rust kan brengen binnen de organisatie en werkdruk weg kan nemen. De content/community manager speelt een centrale rol in het online en on-site platform Living Media Art. De content/community manager is een eerste aanspreekpunt voor het publiek en heeft vanaf 2025 de taak de verschillende publieksgroepen aan elkaar te verbinden.

9.4 Vrijwilligers

LI-MA werkt met vrijwilligers op het gebied van onderzoek en bij de organisatie van ons symposium en LI-MA presents. De komende jaren versterken we met het platform Living Media Art de mediakunst-community door deze medeverantwoordelijk te maken voor het reilen en zeilen van het platform. We zetten een puntensysteem op waarbij mensen uit de mediakunst-community punten kunnen verdienen door bijvoorbeeld als host van de fysieke ruimte op te treden, en in ruil daarvoor gebruik kunnen maken van specifieke diensten van LI-MA. Denk aan deelname aan hybride workshops, bijwonen van speciale vertoningen of gebruik van de specialistische kennis van een van de conservatoren.

9.5 Fair Practice

Vanzelfsprekend onderschrijven we als LI-MA de kernwaarden en principes die ten grondslag liggen aan de Fair Practice Code. Wat betreft die waarden (solidariteit, duurzaamheid, vertrouwen, transparantie, diversiteit) hebben we de afgelopen jaren een grote ontwikkeling doorgemaakt. Met de eerdergenoemde maatregelen zijn we onze medewerkers actiever gaan betrekken bij de overkoepelende missie en visie van LI-MA. Daardoor is het voor de medewerkers duidelijker hoe bepaalde beslissingen tot stand komen en wat de ratio erachter is. De medewerkers hebben meer vertrouwen en verantwoordelijkheid gekregen om bij te dragen aan de overkoepelende missie van LI-MA. LI-MA heeft sinds 2024 een externe vertrouwenspersoon, Monique Masius van Interacting Services, en stelt met haar de procedure op.

We maken ons als LI-MA continu hard voor een gezonde beeldende kunstsector en het media-kunstveld in het bijzonder. We zijn aangesloten bij **De Zaak Nu**, **MOKER** en **Platform Ontwikkelinstellingen Amsterdam**, **Moonshot Digitale Cultuur**, **SBMK**, **NADD** en **NDE** en maken ons daarbinnen hard voor de positionering van mediakunst én de kunstenaars. We volgen de richtlijnen van de cao presentatie-instellingen en kunstenaarshonorarium van de Zaak Nu. Met de wijzigingen van het pensioensysteem en het vertrouwen in de toekomst nemen we een belangrijke stap: vanaf 2024 kunnen onze medewerkers een pensioenregeling bij ons opbouwen. Verder hebben we de lonen afgelopen jaren steeds met anderhalf procent verhoogd. Komende tijd willen we dat nog eens doen met vijf procent, vanwege de inflatie. Ook freelancers worden volgens de leidraad van **De Zaak Nu** betaald. De kunstenaars waarvan we werken distribueren ontvangen 60% van de vertoningsfee die we rekenen, wat binnen het veld een hoog percentage is.

9.6 Governance Code Cultuur

In de afgelopen kunstenplanperiode zijn diverse veranderingen doorgevoerd, om de governance te verbeteren. Werving van nieuwe leden van de Raad van Toezicht (RvT) is openbaar. Aan de hand van het Raad van Toezicht model van de Governance Code Cultuur hebben we een reglement opgesteld. Aan de hand van dit reglement voert de RvT vanaf 2024 jaarlijks een evaluatie uit. Er is een duidelijk rooster van aan- en aftreden en er zijn minimaal drie vergaderingen per jaar. De afgelopen jaren hebben we stappen gezet om ons bestuur te diversifiëren in leeftijd en culturele achtergrond. Zo heeft de jonge, aanstormende zakelijk leider **Linda Kokke** zitting genomen in de RvT. Sinds oktober 2023 is **Schenly Jonis**, organisatie en beleidsadviseur bij ABP en lid van de Young Collectors Circle, lid geworden. Vanaf januari 2023 tot en met januari 2024 is **Carlien Lammers** via Binoq Atana trainee lid en heeft zij aangegeven te willen blijven. Zij is sinds januari 2024 RvT lid. De RvT bestaat verder uit **Maritska Witte** (directeur van de Academie voor Theater & Dans bij ArtEZ hogeschool) en voorzitter **Carla Hoekendijk** (maker, ontwikkelaar en social-design-expert,

met een focus op experimentele economie en game-development). Voor de rol van voorzitter zoeken we de komende twee jaar een opvolger. Dit wordt iemand met stevige wortels in de mediakunst en in gender, achtergrond en perspectief een aanvulling op de rest van de RvT en het team van LI-MA.

9.7 Duurzaamheid

Het behoeft geen uitleg dat duurzaamheid hoog op de agenda staat. Zaken als klimaaturgenties en het zorgdragen voor menselijke en niet-menselijk leven en de wereld houden velen van ons dagelijks bezig. Het is een terugkerend onderwerp in een groot aantal werken van onze kunstenaars. Ook op organisatie-niveau is duurzaamheid een belangrijk thema. LIMA werkt duurzaam, groen, met kleine, specialistische en lokale leveranciers waar we een langdurige relatie mee hebben opgebouwd.

10. Bijlage – Spreiding en bereik LIMA periode 2020–2023

10.1 Distributie werken kunstenaars

Amsterdam	153	24,6%
Internationaal	356	57,23%
Nederland	113	18,17%
Totaal	622	100%

10.2 Kennisoverdracht/educatie partners

<u>Nederland</u>		<u>Internationaal</u>	
Amersfoort	2	België	5
Amsterdam	65	Canada	5
Arnhem	1	Cypres	1
Basel	1	Duitsland	5
Breda	1	Finland	1
Den Haag	8	Frankrijk	6
Eindhoven	3	Griekenland	1
Enschede	3	Groot Brittanië	5
Groningen	1	Italië	1
Haarlem	1	Japan	1
Heerlen	1	Kroatië	1
Hilversum	3	Letland	1
Kampen	1	Oostenrijk	4
Leeuwarden	1	Polen	2
Leiden	1	Portugal	3
Maastricht	2	Roemenië	1
Otterloo	0	Slovenië	2
Rotterdam	6	Spanje	5
Sittard	1	Tsjechië	2
Tilburg	1	Turkije	1
Utrecht	4	VS	7
Zwolle	1	Zweden	1
<u>Den Bosch</u>	<u>1</u>	<u>Zwitserland</u>	<u>2</u>
Totaal	109	Totaal	171

10.3 Conserveringklanten en partners

<u>Nederland</u>		<u>Internationaal</u>	
Amersfoort	2	België	4
Amsterdam	26	Bratislava	0
Apeldoorn	1	Cypres	1
Bentveld	1	Duitsland	6
Breda	2	Frankrijk	2
Den Bosch	1	Griekenland	1
Den Haag	2	Groot Brittanië	8
Eindhoven	1	Ierland	2
Groningen	1	Italië	2
Haarlem	1	Japan	1
Heerlen	1	Kroatië	1
Helmond	1	Letland	1
Hilversum	1	Mexico	1
Hoorn	1	Norway	1
Lisse	1	Oostenrijk	2
Maastricht	2	Polen	2
Nijmegen	1	Portugal	2
Otterloo	1	Roemenië	1
Rotterdam	6	Slovenië	1
Sassenheim	1	Spanje	4
Schijndel	1	Tsjechië	2
Tilburg	1	Turkije	1
Utrecht	2	USA	3
Voorschoten	1	Zweden	2
<u>Aerdenhout</u>	<u>1</u>	<u>Zwitserland</u>	<u>3</u>
Totaal	60	Totaal	114